

Отримано: 4 березня 2024 року

Прорецензовано: 12 березня 2024 року

Прийнято до друку: 18 березня 2024 року

e-mail: v.balazh@ukma.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0039-5183>

Researcher ID: v.balazh

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-22(90)-89-94

Балаж В. О. Евфемізми та дисфемізми в художньому тексті (на матеріалі романів Елізабет Гілберт «Місто дівчат» і «Природа всіх речей»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 22(90). С. 89–94.

УДК: 811.161.2'42

Балаж Валентина Олегівна,аспірант кафедри загального та слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»**ЕВФЕМІЗМИ ТА ДИСФЕМІЗМИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ЕЛІЗАБЕТ ГІЛБЕРТ «МІСТО ДІВЧАТ» І «ПРИРОДА ВСІХ РЕЧЕЙ»)**

Евфемізми та дисфемізми є вторинними номінаціями з особливим прагматичним й емоційно-експресивним потенціалом. Такі їхні риси утворюють важливість їх розгляду в межах прагмалінгвістичного аспекту, адже традиційний погляд на вторинні найменування унеможливує врахування всіх функційних особливостей. Для аналізу обрано оригінальний і перекладний варіанти романів відомої американської авторки Е. Гілберт – «Місто дівчат» і «Природа всіх речей». Специфіка обраних творів характеризується частотним використанням лексики, пов'язаної з тілесністю, сексом, смертю, тобто тем, які часто табууються. Це є визначальним у добірї мовленнєвих засобів, адже є певна кореляція між існуванням табу та використанням евфемізмів і дисфемізмів. Проаналізовано номінації як в оригінальних текстах, так і в перекладних із метою простежити відповідність чи невідповідність в емоційно-експресивному забарвленні вторинних номінацій в мові оригіналу та мові перекладу.

Прагмалінгвістичний аналіз мовних явищ передбачає залучення різних підходів, виокремлених у межах лінгвістичної прагматики. У дослідженні ми спиралися на концепцію мовленнєвих актів Дж. Остіна, адже, на наш погляд, найбільш доцільно кваліфікувати евфемізми та дисфемізми як мовленнєві акти, адже вони послідовно демонструють наявність уже класичної для теорії структури – локутивний, іллокутивний і перлокутивний акти. Також варто зауважити, що у контексті евфемізації ключовим є принцип кооперації П. Грайса, адже порушення його максимум впливає на творення нових номінацій. У контексті дисфемізації важливим є принцип ввічливості Дж. Ліча.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, лінгвістична прагматика, компаративний аналіз, мовленнєвий акт, прагматичні принципи спілкування, імплікатура.

Valentyna Balazh,PhD Student, Department of General and Slavic Linguistics,
National University of Kyiv Mohyla Academy**EUPHEMISMS AND DYSPEMISMS IN ARTISTIC DISCOURSE
(BASED ON THE ELIZABETH GILBERT'S NOVELS "CITY OF GIRLS"
AND "THE SIGNATURE OF ALL THINGS")**

Euphemisms and dysphemisms are secondary nominations with a special pragmatic and emotional-expressive potential. Such features are decisive to consider them within the pragmalinguistic aspect since the traditional view of secondary nominations makes it impossible to take into account all functional features. For the analysis, we have chosen two novels written by the famous American author E. Gilbert – «City of Girls» and «The Signature of All Things». The specificity of the selected works is characterized by the frequent use of vocabulary related to physicality, sex, and death, topics that are often related to taboo. This is crucial in the selection of linguistic nominations, as there is a certain correlation between the existence of taboos and the use of euphemisms and dysphemisms. We analyzed the nominations both in English and in the Ukrainian version to trace the correspondence or discrepancy in the emotional and expressive coloring of secondary nominations in the original language and translated versions.

The pragmalinguistic analysis of linguistic phenomena involves the use of various theories distinguished within the framework of linguistic pragmatics. In the study, we used the approaches to the theory of speech acts by J. Austin, because, in our opinion, it is most appropriate to qualify euphemisms and dysphemisms as speech acts, since they consistently demonstrate the presence of the structure already classical for the theory – locative, illocutionary and perlocutionary acts. It is also worth noting that in the context of euphemism, the key principle is P. Grice's Cooperative Principle, since violation of its maxims affects the creation of new nominations. In the context of dysphemisms, J. Leach's Politeness Principle is important.

Key words: euphemism, dysphemism, linguistic pragmatics, comparative analysis, speech act, pragmatic principles of communication, implicature.

Постановка проблеми. Евфемізми та дисфемізми – вторинні номінації, які помічаємо у різних типах дискурсів: від розмовно-побутового до політичного чи масмедійного. Проте в українському мовознавстві вони є недостатньо дослідженими, особливо з погляду лінгвістичної прагматики. Також незначна кількість досліджень присвячена зіставному аспектові, саме тому здійснення компаративного аналізу номінацій в оригінальному та перекладному варіантах є актуальною проблемою.

Мета статті – здійснити компаративний аналіз евфемізмів і дисфемізмів в оригінальному та перекладному варіантах романів Елізабет Гілберт, порівнявши їхні завдання та реалізацію в обраних текстах.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичною базою для аналізу вторинних номінацій у статті є праці представників західної лінгвістики, які розвивали прагмалінгвістичний аспект щодо дослідження вторинних номінацій (Allan, 1991; Gómez, 2012; Farghal, 1995), а також дослідження українських мовознавців, які працюють у новітньому напрямі (Вострєцова, 2009; Яскевич, 2019). Підґрунтям для здійснення прагмалінгвістичного аналізу є праці західних прагматистів (Austin, 1975; Grice, 1975; Leech, 1983).

Виклад основного матеріалу. Аналіз відтворення евфемізмів і дисфемізмів в оригінальному та перекладному варіантах на матеріалі художніх текстів є недостатньо вивченим питанням. Загалом евфемізми та дисфемізми є комплексними та багатобачними явищами, що зумовлює відсутність одного, прийнятого всіма дослідниками, трактування та дефініювання цих номінацій. Тому варто навести підходи до визначення аналізованих понять.

Загалом, на наш погляд, є три провідні течії, які розглядали та досліджували природу евфемізмів і дисфемізмів: лексична / лексико-семантична (що є традиційною для українського мовознавства), когнітивна і прагматична (деякі дослідники об'єднують ці підходи в єдиний когнітивно-прагматичний). М. Касас Гомез, який є одним із провідних сучасних дослідників вторинних номінацій, кваліфікує евфемізми та дисфемізми як когнітивний процес концептуалізації з контравалентними ефектами, що проявляється в дискурсі через використання лінгвістичних механізмів, зокрема: лексичну заміну, фонетичну зміну, морфологічну модифікацію, композицію або інверсію, синтагматичне групування або поєднання, вербальну або паралінгвістичну модуляцію або текстовий опис, та дозволяє мовцєві в певному контексті або в конкретній прагматичній ситуації пом'якшити або ж навпаки – підсилити певну заборонену концепцію чи реальність (Gómez, 2012: 49). Уже класичним у межах прагмалінгвістичного підходу є визначення, подане у роботі К. Аллана та К. Баррідж «Евфемізми та дисфемізми: використання мови як меча та щита», де дослідники тлумачать евфемізм як альтернативу неприємному виразу задля уникнення можливої втрати обличчя (Allan, 1991: 202) (тут йдеться про зв'язок з теорією ввічливості, запропонованою П. Браун і С. Левінсоном (Brown, 1987)). Дисфемізм дослідники тлумачать як вираз із конотаціями, що є образливими щодо денотата або для аудиторії (або обох), і саме з цієї причини його замінюють нейтральним чи евфемістичним виразом (Allan, 1991: 202). Тобто говорити евфемістично – це використовувати мову як щит проти неприємних явищ дійсності (евфемізми мотивовані бажанням не бути образливим, тому вони мають позитивні конотації), а говорити дисфемістично – це використовувати мову як зброю для нападу, додаючи негативного забарвлення повідомленню (Allan, 1991: 202).

У запропонованому дослідженні вторинні номінації проаналізовано з позицій прагмалінгвістичного підходу, адже вони є одиницями з особливим емоційно-експресивним і прагматичним забарвленням, та запропоновано власне визначення цього терміна. Евфемізм – це непрямий мовленнєвий акт, який мовець використовує з метою вуальовання неприємної дійсності задля уникнення комунікативної девіації, та в якому є невідповідність між формою і значенням. Дисфемізм – це непрямий мовленнєвий акт, який вживають з метою негативізувати дискурс, дискредитувати реципієнта чи повідомлення.

Постулати теорії мовленнєвих актів заклад Дж. Остін; у межах мовленнєвих актів він виокремлює локутивний акт, що передбачає аналіз фонетичної та граматичної природи висловлення, його смислу, та розглядається в межах семантики (Austin, 1975: 94); іллокутивний акт, що належить до сфери прагматики та передбачає визначення комунікативної настанови конкретного висловлення; перлокутивний акт, який передбачає досягнення конкретної мети через іллокутивний акт (Austin, 1975: 108). Тобто мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, яка підпорядковується інтенції адресата та має вплив на адресанта.

Аналізуючи особливості використання евфемізмів у художньому творі, О. Яскевич і М. Кравців слушно зауважують, що «евфемічні субститути як вид експресивно забарвленої лексики мають складнішу смислову структуру, ніж нейтральна лексика: евфемізмам властива конотативна семантика, що вбирає в себе всю інформацію і реалізує оцінну та емоційну функції. Емотивно-оцінний компонент разом з основою оцінки утворює конотацію евфемізмів, що веде в семантиці евфемічних одиниць до переваги прагматичного компонента над сигніфікативним. Евфемічна конотація визначає прагматичне значення евфемізмів – інформацію про суб'єктивно-оцінне, емоційне ставлення до денотата чи самої прямої номінації» (Яскевич, 2022: 238). Дисфемізм, метою якого є актуалізування негативного складника, залучає такі емоційно-експресивні засоби як вживання зниженої лексики – «негативно-оцінних розмовно-побутових елементів та елементів професійних жаргонів, вульгаризмів, матизмів; засобів вторинної номінації на кшталт фразеологізмів, перифраз і метафор; мовної гри та ін.» (Вострецова, 2009: 185).

У статті ми маємо на меті розглянути, чи є відповідність і послідовність у передачі евфемізмів і дисфемізмів, а якщо ні – який вплив це має на прагматичне навантаження повідомлення. Для аналізу ми обрали два популярні романи американської авторки Е. Гілберт – «Місто дівчат» і «Природа всіх речей». Тематична спрямованість романів передбачає частотне використання тілесної й еротичної лексики, номінацій, які пов'язані зі смертю, тощо, тому було важливо простежити, які найменування помічатимемо в мові оригіналу та мові перекладу, та чи зберігатиметься вихідне емоційно-експресивне забарвлення повідомлення.

Аналіз обраних фрагментів повідомлень дає змогу здійснити таку класифікацію варіантів передачі евфемізмів і дисфемізмів:

1) *адекватний переклад* – коли евфемістичне чи дисфемістичне найменування помічаємо як в мові оригіналу (далі – МО), так і в мові перекладу (далі – МП);

2) *невідповідність* – коли є розбіжності в емоційно-експресивному забарвленні лексем МО та МП.

Спершу проаналізуємо випадки, де є дотримання використання евфемізмів і дисфемізмів у МО та МП:

“*She'd passed away in August of 1939, just a few days before I was meant to start a school in Vassar*” (Gilbert, 2020: 13).

«*Вона відійшла у серпні 1939 року, за якихось кілька тижнів до того, як мала їхати на науку до коледжу Вассара*» (Гілберт, 2023: 20).

Had she not passed away many years ago, she would have thrilled to know that you recognized her objectives” (Gilbert, 2020: 233).

Коли б вона багато років тому не покинула цього світу, то дуже зраділа б, почувши, що ви розгадали її наміри. (Гілберт, 2023: 282).

Наведені вище приклади демонструють вживання евфемізмів на позначення смерті. Загалом тема смерті є однією з найбільш табуйованих у суспільстві, що підтверджує розмаїта кількість вторинних найменувань в українській і англійській мовах. Табу, пов'язані зі смертю, можна пояснити такими мотивами: страх втрати близьких; страх перед тлінням і розпадом; смерть – це кінець життя, через що є страх перед тим, що буде після; страх перед злими духами або перед душами померлих (Allan, 1991: 145).

Розглядаючи евфемізм як мовленнєвий акт, ми можемо виокремити три його складники: локуція – *відійти, покинути цей світ, pass away* – буквально означає *зникнути*; іллокуція – пом’якшене повідомлення про смерть, яке читач сприймає не буквально, залучивши контекст і фонові знання; перлокуція – відповідно до інтенції пом’якшити дискурс автор повідомлення цілеспрямовано впливає на читачів, наслідком чого є менш гостре сприймання ситуації, про яку йдеться.

Також евфемізми можна розглядати як імплікатури, утворення яких пов’язане з порушенням принципу кооперації (Grice, 1975). На наш погляд, наведені приклади демонструють порушення максими способу (постулат – висловлюється чітко), адже у фрагментах повідомлення використані лексеми вказують на смерть неоднозначно (Grice, 1975: 46). Н. Кравченко зазначає, що непрямі мовленнєві акти можна аналізувати в межах дослідження конверсаційних / розмовних імплікатур, адже вони дають змогу мовцям здійснювати акт спілкування, а адресатам – розуміти іллокуції; тобто порушення максим принципу кооперації може слугувати прагматичним пусковим механізмом для іллокутивної сили (Kravchenko, 2017: 64).

Евфемізми теми смерті можуть виникати внаслідок порушення й інших принципів мовленнєвого співробітництва:

“*You may wish to alert his family that Ambrose Pike was called to our Lord on November 30, 1850*” (Gilbert, 2020: 345).

«*Ви, мабуть, захочете повідомити його рідним, що Господь забрав до себе Емброза Пайка 30 листопада 1850 року*» (Гілберт, 2023: 416).

Тут, на наш погляд, порушено максиму якості, зокрема постулат «Старайся, щоб твоє висловлювання було істинним» (Grice, 1975: 46), адже авторка / перекладачка не має «доказів» для ствердження та саме такого формулювання. Через порушення одного з постулатів виникає евфемістична імплікатура, яка містить додаткову інформацію: у цьому випадку не лише повідомляється про смерть людини, про яку йдеться у фрагменті повідомлення, але й про ставлення до неї, адже дібрані мовні засоби свідчать про повагу до померлого. Справді, головним прагматичним ефектом евфемізмів як мовленнєвих актів є вуалювання чи пом’якшення ситуації, проте, як бачимо з вищенаведених прикладів, їхньою перлокуцією / функцією може бути також висловлення поваги.

Евфемізація теми смерті – не єдина, яку помічаємо на сторінках романів. Як зазначалося, специфіка творів характеризується частотним використанням лексики, що пов’язана з тілесністю чи сексом, наприклад:

“*But the way Celia saw it, the job was easy, her pay was regular, and the owner was a woman, which meant she didn’t have to spend her workdays dodging “some greasy boss with Roman hands and Russian fingers”*” (Gilbert, 2020: 66).

«*Але робота була легка, платили вчасно, а власницею була жінка, тобто не треба було цілими днями уникати «хтєвого боса, який розпускає руки й лізе пальцями, куди не треба»*» (Гілберт, 2023: 78).

Попри те, що обидва вирази є евфемістичними, вони мають дещо відмінне прагматичне навантаження. У варіанті англійською мовою авторка використовує ідіоматичний вираз, значення якого – домагатися небажаних торкань у сексуальному контексті. Тут порушено максиму способу (Grice, 1975: 46), адже інформація подана завуальовано, неоднозначно і для того, аби зрозуміти, що саме мається на увазі, потрібно декодувати інформацію з залученням контексту чи інших чинників. В евфемістичному виразі українською мовою порушено максиму кількості; перекладачка вдається до генералізації, описово передаючи сенс первинного повідомлення, оскільки в українській мові немає подібної ідіоматичної одиниці. Структура мовленнєвого акту чітко збережена, адже містить локутивний компонент, іллокуцію та перлокуцію як вплив на читача.

Ще одним прикладом використання евфемізмів сексуальної сфери є наступний фрагмент:

“*But you’ve done it, right?*” asked Jennie, cutting to the chase. “*You’ve gone the limit before?*” (Gilbert, 2020: 70)

«– *Але ж ти це пробувала, правда? – Джені взяла бика за роги. – Ти ж спала з кимось?*» (Гілберт, 2023: 83).

У першому реченні в оригінальному та перекладному варіантах бачимо використання займенника *це/it* замість прямого найменування. Загалом використання займенників є продуктивним способом творення евфемізмів, адже це дає змогу уникнути незручностей під час передачі повідомлення або ж – потенційної комунікативної девіації. У цьому випадку порушено максиму кількості принципу кооперації (Grice, 1975: 45), адже використання генералізації (займенник характеризується більшим ступенем генералізації) не надає повідомленню тієї інформативності, якої можна досягти завдяки використанню прямого найменування. У другому реченні в обох варіантах порушено максиму способу, адже використані евфемістичні вирази є завуальованими позначеннями. Формальне (або ж пряме) значення вищенаведених виразів не збігається з евфемістичним значенням: *спати з кимось* чи *переходити межу* на позначення сексуального акту. Це дає змогу виокремити один із критеріїв, за яким можна вичленювати евфемізми з фрагментів текстів, – невідповідність між формою (прямим значенням слова чи виразу) та значенням (контекстуальним сенсом). Тут є чіткий зв’язок із локуцією й іллокуцією, на наш погляд, де локуція співвідноситься із формою, а іллокуція – значенням. Супровідним є прагматичний ефект – перлокуція – ефект впливу на читача.

Також частотною темою, що евфемізується, є характеристика осіб-героїв романів, наприклад:

“*Nathan, dear as he is, will never set the world on fire*” (Gilbert, 2020: 489)

«*Натан, хоч який милий хлопець, зірок із неба ніколи не хпанатиме*» (Гілберт, 2023: 527).

Як в оригінальному, так і в перекладному варіантах використані ідіоматичні вирази на позначення недостатньої успішності героя, про якого йдеться, проте використані вирази дають змогу авторці / перекладачці пом’якшити цей фрагмент повідомлення. Не всі ідіоми є евфемістичними, евфемістичність залежить від інтенції автора, проте, на наш погляд, варто говорити, що в основі творення ідіоми є порушення принципу кооперації, тим, що сказано (*what is said*), і тим, що мається на увазі (*what is meant*). У вищенаведених прикладах також порушено максиму способу, порушення якої найбільш частотно помічаємо у межах нашої вибірки, що може свідчити про продуктивність в утворенні евфемістичних імплікатур художніх текстів.

Ще однією чутливою для суспільства темою, яка нерідко зазнає евфемізації, є номінації на позначення хвороб або станів, наприклад:

“*They were beautiful, their breasts were beautiful, their hair was beautiful...but most of them already had the French disease*” (Gilbert, 2020: 25).

«*Вони були привабливі, мали чарівні перса й розкішне волосся...але майже кожна з них приховувала в собі французьку хворобу*» (Гілберт, 2023: 33).

Французька хвороба на позначення сифілісу є однією з найвідоміших вторинних номінацій, яка частотно використовується в різних типах дискурсів, проте найчастіше у художньому дискурсі. Вона набула поширення наприкінці XV століття всією Європою, проте найбільше досліджень зробили в Італії (Arrizabalaga, 2005). Те, що саме ця хвороба часто евфемізується, очевидно, пов'язане з її специфікою; це венерична хвороба, що знову перегукується з темою сексу, яка табуйована в суспільстві.

“*He was the foremost American advocate of moral care for the mentally disturbed, and his methods, it was said, were quite humane*” (Gilbert, 2020: 208).

«Він був найвідомішим американським лікарем, який закликав лікувати **душевнохворих** згідно з моральними засадами...» (Гілберт, 2023: 253).

Ще одним табу на обговорення у суспільстві є тема, пов'язана з психіатрією, адже є безліч лексем і найменувань на позначення психіатричних діагнозів. Зокрема це помічаємо і на сторінках роману. Евфемізми *людина з психічними розладами* та *душевнохворий* вуюють картину, не даючи прямого найменування на позначення ментального розладу. Ці мовленнєві акти містять іллокуцію – спрямованість на пом'якшення цього повідомлення, яке читач декодує, розуміючи, що мається на увазі.

Не лише евфемістична лексика представлена у романах, помічаємо також використання дисфемізмів, проте мета їхнього вживання та функції інші:

“*Goddamn it, Olive – how much money do I have to pay you to stop talking about fucking money?*” (Gilbert, 2020: 216).

«– **Курва!** Олів! Скільки ще я маю тобі платити, щоб ти перестала **трахати** мій мозок з тими грошима?» (Гілберт, 2023: 242).

Дисфемізм є емоційно-експресивним мовленнєвим актом, способом творення якого є різні механізми. Зокрема, на думку дослідників, продуктивним лексико-семантичним джерелом є вульгаризми, оскільки в них кодується конотативна семантика оцінки та грубості; водночас вживання вульгарної лексики безпосередньо пов'язане з двостороннім прагматичним процесом: мовець не лише ігнорує прийняті в суспільстві норми моралі, а й показує, наскільки низька його культура та інтелект (Rabiyeva, 2022: 64). У вищезгаданих прикладах вживання дисфемізмів диктується обуренням мовця. У таких випадках доречніше аналізувати номінації з погляду принципу ввічливості Дж. Ліча. Тут, на наш погляд, є порушення максимум згоди, яка передбачає зведення до мінімуму розбіжностей між мовцями та закликає до досягнення максимальної згоди між комунікантами, та симпатії, яка закликає мінімізувати антипатію між тобою й іншими (Leech, 1983: 132). Локутивний складник мовленнєвого акту у прикладах – це семантичне значення вжитих лексем, проте не воно є першорядним, адже іллокутивний складник у цьому випадку не передбачає прямий сенс лексем. Вживання дисфемізмів у цьому випадку продиктоване бажанням висловити незадоволення, обурення.

“*Tell Yancey, too, that if he ever finds that little shit of a Frenchman, he can feed him to the pigs!*” (Gilbert, 2020: 250).

«І ще скажи Єнсі – як тільки йому попадеться на очі той **задринаний жабоїд**, хай і згодує його свиням!» (Гілберт, 2023: 303).

У цих прикладах вживання дисфемізмів можна пояснити бажанням дискредитувати особу, про яку йдеться у фрагменті повідомлення. Цікаво, що у перекладі обрана лексема *жабоїд*, аналогу якій немає в англійській мові; ця лексема містить пресупозицію – припущення про наявність фонових знань в адресатів, адже тут йдеться про традиційне споживання жаб французами.

Наступну групу становлять приклади, у яких простежуємо невідповідність емоційно-експресивного забарвлення лексем / виразів у мові оригіналу та їх у перекладі. Найчастіше – це випадки, де в МО є нейтральні лексеми, а в МП на їхньому місці помічаємо евфемізми чи дисфемізми. Переважно тематичним спрямуванням у таких випадках є евфемізація теми смерті в перекладному варіанті українською мовою:

“*If she’s very lucky, her old fossil will die on the golf course one fine afternoon and leave her everything while she’s still young enough to enjoy it*” (Gilbert, 2020: 161).

«А якщо дуже пощастить, одного сонячного пообіддя її дідусан **полетить до праотців** просто з поля для гольфу, залишивши їй все, а вона буде ще досить молода, щоб насолоджуватися життям» (Гілберт, 2023: 182).

“... (including one boy called “the Terror of Richmond” and two others who would **end up dead** in tavern brawls)” (Gilbert, 2020: 10).

«... (одного з яких кликали не інакше як «Гроза Ричмонда», а двійко його братчиків **віддали Богу душу**, махаючи кулаками в тавернах)» (Гілберт, 2023: 15).

“*The day after Christmas, one of the sailors died of the fever*” (Gilbert, 2020: 388).

«Другого дня після Різдва гарячка **забрала життя** одного з моряків» (Гілберт, 2023: 466).

“*There was another mother, too – another of my father’s wives – but subsequently she died*” (Gilbert, 2020: 481).

«Тоді мною опікувалася ще одна татова дружина, але і її **не стало**» (Гілберт, 2023: 580).

У всіх прикладах бачимо, що замість прямої номінації *померти* перекладачка обирає різні евфемістичні експресивно забарвлені вирази. Через це є невідповідність в МО та МП, що впливає на прагматичний ефект повідомлень. Можна припустити, що в українській картині світу тема смерті є більш табуйованою, через що перекладачка використовує пом'якшені вирази.

“*And who was this poor girl being discussed in the stairwell?*” (Gilbert, 2020: 32).

«І хто та бідлашна дівчина, якій **перемивали кісточку** на сходах?» (Гілберт, 2023: 41).

У цих прикладах також є невідповідність між передачею сенсу в МО та МП. Перекладачка використовує емоційно-експресивний вираз із негативною конотацією, хоча в оригінальному тексті нейтрально вказано на те, що героїню *обговорювали*.

“*(Although Marjorie would have said that the culprit was herself, for wasting so much of her life with a married man who kept promising that he would leave his wife for her, if only Marjorie would “stop acting so Jewish”)*” (Gilbert, 2020: 400).

«(Хоча Марджорі сказала б, що винною була вона сама – через те, що стільки життя змарнувала на одруженого чоловіка, який все обіцяв і обіцяв, що покине свою дружину заради неї, хай тільки Марджорі «перестане поводитися так по-жидівськи»)» (Гілберт, 2023: 435).

У цих прикладах помічаємо невідповідність між конотаціями, адже нейтральним відповідником до *Jewish* мало б бути *єврейський*. Дослідники зазначають, що, наприклад, в українських текстах XVII століття лексема *жид* не мала негативно забарвлення (Денисюк, 2017: 35), проте сьогодні цю лексему вважаємо дисфемістичною, адже вона містить негативну конотацію. Зокрема у «Словнику української мови» лексема *жид* подана з двома значеннями: 1) заст. те саме, що євреї; 2) образлива назва євреїв (Словник, 1971: 528).

“Henry’s father was not a man who had ever beat his sons, even when they deserved it (and they frequently did deserve it), and he **didn’t** beat Henry that night, either” (Gilbert, 2020: 15).

«Містер Віттекер не був із тих батьків, які б’ють своїх синів, навіть коли ті заслуговують на прочуханку (а вони частенько на неї заслуговували), тож тієї ночі він **не дав Генрі березової каші**» (Гілберт, 2023: 21).

У цьому реченні помічаємо невідповідність в емоційно-експресивному забарвленні повідомлення. По-перше, замість прямої передачі нейтральної лексеми *це (it)* використано сталій вираз *заслужувати на прочуханку*. По-друге, замість вживання слова *бити (to beat)* перекладачка використовує фразеологізм *дати березової каші*. Фразеологічний вираз, вжитий в евфемістичному контексті, утворює імплікатуру, порушуючи максиму якості принципу мовленнєвого співробітництва (Grice, 1975: 46). Використання евфемізмів у подібних випадках урізноманітнює повідомлення.

Найменш частотними є випадки, коли в МО є евфемізм, а в МП – дисфемізм, наприклад:

“All over the walls were tobacco-stained paintings of bare-breasted nymphs cavorting with gangs of satyrs – and it sure looked like one of those nymphs was about to **get herself into trouble in the family way**, if she wasn’t careful” (Gilbert, 2020: 26).

«На стінах висіли потемнілі від тютюну зображення напівгоголених німф, які розважалися в компанії сатурів; одна з тих німф **явно заробить собі пузо**, якщо не буде обережна, подумала я» (Гілберт, 2023: 34).

В оригінальному творі авторка використала евфемістичний вираз *потрапити в сімейні проблеми*, який уявляє потенційну можливість завагітніти. Порушення максими способу принципу кооперації (Grice, 1975: 46) утворює евфемістичну імплікатуру, а читач має змогу декодувати її завдяки контексту повідомлення. У перекладному варіанті бачимо використання виразу *заробити собі пузо* з протилежним – дисфемістичним – ефектом, адже вживання цього словосполучення підкреслює зневажливе ставлення до особи, про яку йдеться.

Висновки та перспективи дослідження. Здійснивши аналіз двох романів Елізабет Гілберт «Місто дівчат» і «Природа всіх речей» в оригінальному та перекладному варіантах, ми можемо зробити висновок про частотне використання вторинних номінацій з різним прагматичним ефектом – евфемізмів і дисфемізмів. Ми кваліфікуємо їх як непрямі мовленнєві акти, адже вони мають чітку структуру – локуцію, іллокуцію та перлокуцію, що, в свою чергу, відповідає протилежним настановам мовця. Також дослідження демонструє, що іллокутивний акт часто співвідноситься з порушенням максим принципу кооперації (коли йдеться про евфемізми) та принципу ввічливості (коли йдеться про дисфемізми). Аналіз обраного практичного матеріалу дає змогу стверджувати про два варіанти передачі евфемізмів і дисфемізмів: *адекватний переказ* – коли евфемістичне чи дисфемістичне найменування помічаємо як в МО, так і в МП; *невідповідність* – коли є розбіжності в емоційно-експресивному забарвленні лексем МО та МП. Перспективу дослідження вбачаємо в аналізі художніх текстів українських авторів, а також розгляді вторинних номінацій на базі інших типів дискурсів.

Література:

1. Вострцова В. О., Решетарова І. В. Дисфемізм: status quo ad praesens. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 47. С. 184–187.
2. Денисюк О., Денисюк В. В. Функціонування етнонімів в українських інтермедіях XVII ст. *Науковий часопис Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру*. 2017. Вип. 6. С. 33–36.
3. Словник української мови: в 11 т. / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. Київ : Наукова думка. 1971. Т. II. 550 с.
4. Яскевич О., Кравців М. Особливості використання евфемізмів замість обценної лексики та їхні функції у художньому творі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2019. С. 235–243.
5. Allan K., Burrige K. Euphemism and dysphemism: language used as shield and weapon. New York: Oxford, 1991.
6. Arrizabalaga J. Medical responses to the French disease in Europe at the turn of the Sixteenth Century. *Sins of the Flesh*. 2005. P. 33–55.
7. Austin J. L. How to do things with words. Vol. 88. Oxford : Oxford University Press, 1975.
8. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987.
9. Casas Gómez M. The expressive creativity of euphemism and dysphemism. *Lexis. Journal in English Lexicology*. 2012. Vol. 7. P. 47–70.
10. Farghal M. Euphemism in Arabic: a Gricean interpretation. *Anthropological Linguistics*. 1995. Vol. 37. P. 366–378.
11. Grice H. P. Logic and conversation. *Speech acts*. 1975. Vol. 41–58. New York : Academic Press.
12. Kravchenko N. K. Indirect speech acts via conversational implicatures and pragmatic presuppositions. *Cognition, communication, discourse*. 2017. Vol. 14. P. 54–66.
13. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983.
14. Rabiyeva M. G. Dysphemism or Euphemism? *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*. 2022. Vol. 3(6). P. 61–65.

References:

1. Vostretsova, V. O., & Reshetarova, I. V. (2009). Dysphemism: status quo ad praesens [Dysphemism: status quo ad praesens]. *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University]*, 47, 184–187. [in Ukrainian].
2. Denysiuk, O., & Denysiuk, V. V. (2017). Funktsiuvannia etnonimiv v ukrainskykh intermediiakh XVII st. [Functioning of ethnonyms in Ukrainian interludes of the 17th century.] *Naukovyi chasopys Shchidnopodilskoho lnhvokraieznavchoho tsentru [Scientific journal of the East Podolsk Linguistic and Regional Studies Center]*, 6, 33–36. [in Ukrainian].
3. *Slovyuk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol.]* / red. tomu: P. P. Dotsenko, L. A. Yurchuk. Kyiv : Naukova dumka. T. II. [in Ukrainian].

4. Yaskevych, O., & Kravtsiv, M. (2019). Osoblyvosti vykorystannia evfemizmiv zamist obstsennoi leksyky ta yikhni funktsii u khudozhnomu tvori [Peculiarities of using euphemisms instead of obscene vocabulary and their functions in a work of art]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri [The native word in the ethnocultural dimension.]*, 235–243. [in Ukrainian].
5. Allan, K., & Burridge, K. (1991). *Euphemism and dysphemism: language used as shield and weapon*. New York: Oxford.
6. Arrizabalaga, J. (2005). Medical responses to the French disease in Europe at the turn of the Sixteenth Century. *Sins of the Flesh*, 33–55.
7. Austin, J. L. (1975). *How to do things with words* (Vol. 88). Oxford: Oxford University Press.
8. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Casas Gómez, M. (2012). The expressive creativity of euphemism and dysphemism. *Lexis. Journal in English Lexicology*, 7, 47–70.
10. Farghal, M. (1995). Euphemism in Arabic: a Gricean interpretation. *Anthropological Linguistics*, 37, 366–378.
11. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *Speech acts*, 41–58. New York : Academic Press.
12. Kravchenko, N. K. (2017). Indirect speech acts via conversational implicatures and pragmatic presuppositions. *Cognition, communication, discourse*, 14, 54–66.
13. Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
14. Rabiyeva, M. G. (2022). Dysphemism or Euphemism? *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(6), 61–65.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Гілберт Е. Місто дівчат / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 536 с.
2. Гілберт Е. Природа всіх речей / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 704 с.
3. Gilbert, E. (2020). *City of Girls*. London : Bloomsbury.
4. Gilbert, E. (2020). *The Signature of All Things*. London : Bloomsbury.